

МОНГОЛ УЛС
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

20... он... дугаар
сарын...-ны өдөр

Дугаар ХТМ/730

Улаанбаатар-12
Утас: 260817
Факс: 976-11-310011

ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН САЙД
Х.НЯМБААТАР ТАНАА

Санал, дүгнэлтийн төсөл
бэлтгэх тухай

Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Цогтбаатар, Б.Энхбаяр нарын санаачлан боловсруулж Засгийн газрын санал, дүгнэлт авахаар ирүүлсэн Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хүргүүлж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсгийн 4-т заасны дагуу санал, дүгнэлтийн төслийг бэлтгэн Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэх арга хэмжээ авахыг хүсье.

Монгол Улсын сайд,
Засгийн газрын Хэрэг
эрхлэх газрын дарга

Ц.НЯМДОРЖ

000225005209

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Дамдины ЦОГТБААТАР

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон,
Утас: 26-69-72, Факс: 32-70-16
E-mail: tsogtbaatar@parliament.mn
http://www.parliament.mn

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙД
ЛУВСАННАМСРАЙН ОЮУН-ЭРДЭНЭ
ТАНАА

2022.03.31 № УИХ-03/2924

танай _____-ны № _____-т

Тогтоолын төсөлд санал авах тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу “Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг санаачлан боловсруулж Монгол Улсын Засгийн газраас санал авахаар хүргүүлж байна.

Хүндэтгэсэн,

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

Д.ЦОГТБААТАР

Б.ЭНХБАЯР

Ж.СҮХБААТАР

Н.УЧРАЛ

Х.БУЛГАНТУЯА

Г.ДАМДИННЯМ

Ц.ЦЭРЭНПУНЦАГ

Х.ГАНХУЯГ

Э.БАТШУГАР

0502000041

БАТЛАВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

Д.ЦОГТБААТАР

“ТӨРИЙН БОЛОН ОРОН НУТГИЙН ӨМЧИТ ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙГ ШИНЭЭР
БАЙГУУЛАХЫГ ТҮР ХОРИГЛОХ, ТЭДГЭЭРИЙН ҮР АШИГ, МЕНЕЖМЕНТИЙГ
САЙЖРУУЛАХ ТУХАЙ” УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ
БАРИМТЛАЛ

Нэг.Тогтоолын төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна.” гэж заасан. Бодит байдал дээр манай эдийн засагт төрийн өмч зонхилсон нөхцөл бүрэлджээ.

Нөхцөл байдал ийм болсныг хэдхэн үзүүлэлт тодорхой харуулж байгаа юм. Тухайлбал, 2012-2020 оны хооронд буюу сүүлийн 9 жилийн дунджаар улсын төсвийн зарлага дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 33.2 хувьтай тэнцэж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 22.2 хувийг төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газрууд бүрдүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл, давхардсан тоогоор дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 55.4 орчим хувийг төр шууд /төсөв/ болон шууд бусаар /төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газар/ бүрдүүлж байна (үүн дээр дор дурдагдах төрөл бүрийн төсөл, сангуудын нөлөөлийг нэмэхэд уг үзүүлэлт цаашлан өснө).

Шилэн дансанд бүртгэлтэй 460 компани, үйлдвэрийн газраас томоохон 107 компани нь сүүлийн 10 жилийн хугацаанд нийт татварын орлогын 33 хувийг бүрдүүлжээ. Гэтэл Монгол Улсын нийт татвар төлөгч аж ахуйн нэгжүүдийн тоо 228,012 байгаа бөгөөд дээрх 107 компани үүний 0.05 хувь юм. Тэгэхээр нийт аж ахуйн нэгжүүдийн 99.95 хувь нь татварын нийт орлогын үлдсэн хэсгийг төлж байна. Татварын төлөлт талаас энэ нь сайн мэдээ мэт боловч Монголын бизнесийн хамгийн өгөөжтэй, хамгийн далайцтай макро эдийн засгийн орчинд бодитоор нөлөөлөхүйц хэсгийг нь нийт компаниудын 0.05 хувь нь буюу төрийн өмчит компаниуд л хариуцан эрхэлж байна. Аж ахуйн нэгжүүдийн 0.05 хувьтай тэнцэж буй энэ нэн цөөнх компаниудын Монгол Улсын экспортод эзэлж буй хувь хэмжээ татварын орлогын хэмжээнд эзэлж буй хувийн жингээс бүр илүү буюу 42 хувь болжээ.

Дээрх компани, үйлдвэрийн газруудаас гадна нийт 123 төслийн нэгж, Засгийн газрын тусгай сан, сум хөгжүүлэх сан, тариалан эрхлэлтийг дэмжих сан зэрэг 49 сангаар дамжуулан эдийн засагт шууд оролцож байна. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эдгээрийн үзүүлж буй нөлөөг нарийвчлан тооцож нэмэх аваас эдийн засаг дахь төрийн оролцооны хувийн жин дээрх 55.4 хувь гэсэн үзүүлэлт мэдэгдэхүйц өсч гарах нь тодорхой.

Зөвхөн эдгээр үзүүлэлтээс харахад сүүлийн 10 жилд төр, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн орлого эдийн засагт эзлэх хувийн жин нь эрс

нэмэгджээ. Гэтэл ДНБ-ний 80-аад хувийг бүрдүүлдэг гэх хувийн хэвшилд бодит хэрэг дээрээ уг хүлээлтээс хоёр дахин бага хувь хэмжээ ногдох болсныг анхаарч засахгүй байх аргагүй болжээ.

Мөн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээд нь нээлттэй, ил тод байдал дутагдсанаас хөрөнгийн үр ашиггүй зарцуулалт бий болох, удирдлагын буруу шийдвэрт хариуцлага тооцдоггүй, ашиг сонирхлын зөрчил үүсч, авилга тэлэхэд хүргэж байна. Үүний хамгийн ойрын тод жишээ бол Хөгжлийн банкинд үүсээд буй нөхцөл байдал юм. Аливаа хувийн банк Хөгжлийн банкны хэмжээний муудсан зээлтэй урт удаан хугацаанд яваад байх ямарч боломжгүй байх байсан. Зээлийн олголттой холбоотой зүй ёсны бүхий л шалгуур үзүүлтүүд улс төр, танил тал, арын хаалганы дарамтад бүдгэрсэн байсан нь ил болоод байна. Үүний зэрэгцээ хувийн хэвшлийнхэнтэй “өрсөлдөн” нөгөө л төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд хөгжлийн банкнаас чамгүй хэмжээний зээл авсан байгаа нь илэрлээ. Авсан зээл нь бүтэлгүйтсэн нь ч тодорхой болов. Хөгжлийн банкны 1.8 их наяд төгрөгний чанаргүй зээлийн 30 хувь нь төрийн өмчит аж ахуйн нэгжид ноогдож байна.

Иймд үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг хэсэгчлэн эсвэл бүхэлд нь Монголын хөрөнгийн бирж дээр гарган арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөн зохион байгуулах бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх шаардлага тулгараад байна. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулж олон улсын жишигт хүргэж баймаажин төрийн өмчийн аливаа хулгайгаас сэргийлж, авилгын индекс буурна.

Мөн гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь зүйлийн хэрэгжилтийг бүрэн гүйцэд хангаж ажиллах шаардлагатай. Ингэж хангаж ажиллахыг эрчимжүүлэхэд энэхүү Улсын их хурлын тогтоол чухал нөлөөтэй юм.

Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг цаашид цөөрүүлэх, ДНБ-нд хувийн салбарын жинг нэмэгдүүлэхэд цогц судалгаа, бодлогыг боловсруулан мөрдлөг болгон ажиллах шаардлагын хүрээнд энэхүү зорилтыг тогтоолд тусгах нь чухал ач холбогдолтой.

Тогтоолын төсөлд тусгагдсан арга хэмжээг тодорхойлохдоо хэрэгжихүйц бөгөөд хэмжигдэхүйц, бодитой, хэрэгжилтийн цаглабарыг оновчтой тооцсон байх зэрэг төлөвлөлтийн үндсэн шалгуурыг баримталсан. Экспортыг нэмэгдүүлэх замаар улс орны эдийн засгийн суурийг тэлэн ДНБ нэмэгдэхэд түүнд саад болж байгаа хязгаарлагч хүчин зүйлсийг арилгах, төрийн оролцоог бууруулах зорилтыг тус тус харгалзан үзэж тусгав.

Хоёр.Тогтоолын төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Тогтоолын төсөл нь дараах утга бүхий таван заалттай. Энэхүү тогтоолын төсөлд 2022 оны .... сарын ..... өдрөөс эхлэн Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд шинээр байгуулахыг түр хориглох, одоо үйл ажиллагаа явуулж байгаа

Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг хэсэгчлэн эсвэл бүхэлд нь Монголын хөрөнгийн бирж дээр гарган арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөх бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх, гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь зүйлийн хэрэгжилтийг гүйцэт хангаж ажиллуулах, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг цаашид цөөрүүлэх, ДНБ-нд хувийн салбарын жинг нэмэгдүүлэхэд цогц судалгаа, бодлогыг боловсруулан мөрдлөг болгон ажиллах эдгээрийг Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдуулан холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохих арга хэмжээг зохион байгуулан шийдвэрлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгах бодлого зохицуулалтыг тусгана.

Гурав.Тогтоолын төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Тогтоолын төсөл батлагдсанаар олон хэвшил бүхий эдийн засгийг бодитоор хөгжүүлэх, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд төрийн салбарын эзлэж буй хувь хэмжээг бууруулах, хувийн хэвшилд суурилсан чөлөөт зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоог баталгаажуулах, баялгийн хувиарлалтаа зохистой, шударга болгох чиглэлд тодорхой ахиц, дэвшил гарна. Шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, Монгол Улсын Их Хурлаас баталсан “Алсын хараа 2050”-ын эхний үе шатад эдийн засгийн жилийн дундаж өсөлт 6 хувьд хүрч, нэг хүнд ногдох үйлдвэрлэл 3 дахин өсөж, ажиллах хүчний оролцооны түвшин 65 хувьд хүргэх, дундаж ба түүнээс дээш давхаргын иргэдийн эзлэх хувийг 13 хувиар өсгөж хүргэх нэгэн нөхцөл бүрдэх юм.

Дөрөв.Тогтоолын төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, түүнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар санал

Тогтоолын төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуультай нийцүүлэн боловсруулна.

ТАНИЛЦУУЛГА

“Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна.” гэж заасан. Бодит байдал дээр манай эдийн засаг төрийн өмч зонхилсон бүтэц тогтолцоотой болжээ.

Нөхцөл байдал ийм болсныг хэдхэн үзүүлэлт тодорхой харуулж байгаа юм. Тухайлбал, 2012-2020 оны хооронд буюу сүүлийн 9 жилийн дунджаар улсын төсвийн зарлага дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 33.2 хувьтай тэнцэж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 22.2 хувийг төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газрууд бүрдүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл, давхардсан тоогоор дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 55.4 орчим хувийг төр шууд /төсөв/ болон шууд бусаар /төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газар/ бүрдүүлж байна (үүн дээр дор дурдагдах төрөл бүрийн төсөл, сангуудын нөлөөллийг нэмэхэд уг үзүүлэлт цаашлан өснө).

Шилэн дансанд бүртгэлтэй 460 компани, үйлдвэрийн газраас томоохон 107 компани нь сүүлийн 10 жилийн хугацаанд нийт татварын орлогын 33 хувийг бүрдүүлжээ. Гэтэл Монгол Улсын нийт татвар төлөгч аж ахуйн нэгжүүдийн тоо 228,012 байгаа бөгөөд дээрх 107 компани үүний 0.05 хувь юм. Тэгэхээр нийт аж ахуйн нэгжүүдийн 99.95 хувь нь татварын нийт орлогын үлдсэн хэсгийг төлж байна. Татварын төлөлт талаас энэ нь сайн мэдээ мэт боловч Монголын бизнесийн хамгийн өгөөжтэй, хамгийн далайцтай, макро эдийн засгийн орчинд бодитоор нөлөөлөхүйц хэсгийг нь нийт компаниудын 0.05 хувь нь буюу төрийн өмчит компаниуд л хариуцан эрхэлж байна гэсэн үг. Аж ахуйн нэгжүүдийн 0.05 хувьтай тэнцэж буй энэ нэн цөөнх компаниудын Монгол Улсын экспортод эзэлж буй хувь хэмжээ татварын орлогын хэмжээнд эзэлж буй хувийн жингээс бүр илүү буюу 42 хувь байна.

Дээрх компани, үйлдвэрийн газруудаас гадна нийт 123 төслийн нэгж, Засгийн газрын тусгай сан, сум хөгжүүлэх сан, тариалан эрхлэлтийг дэмжих сан зэрэг 49 сангаар дамжуулан төр эдийн засагт шууд оролцож байна. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эдгээрийн үзүүлж буй нөлөөг нарийвчлан тооцож нэмэх аваас эдийн засаг дахь төрийн оролцооны хувийн жин дээрх 55.4 хувь гэсэн үзүүлэлт мэдэгдэхүйц өсч гарах нь тодорхой.

Зөвхөн эдгээр үзүүлэлтээс харахад сүүлийн 10 жилд төр, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн орлого эдийн засагт эзлэх хувийн жин нь эрс нэмэгджээ. Гэтэл ДНБ-ний 80-аад хувийг бүрдүүлдэг гэх хувийн хэвшилд бодит хэрэг дээрээ уг хүлээлтээс хоёр дахин бага хувь хэмжээ ногдох болсныг анхаарч засахгүй байх аргагүй болжээ.

Удирдлагын академиас гаргасан судалгаанд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийн засаглалын үнэлгээний ерөнхий индекс 54 хувьтай байгаа нь хангалтгүй бөгөөд, өнөөгийн нийгэм, эдийн засгийн хурдацтай хөгжил, Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Компанийн тухай хуулийн түвшинд хийгдсэн өмчийн эрх зүйн шинэтгэлээс хоцорч, үндсэн чиг үүргээ хангалттай биелүүлж чадахгүй болсон.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн шийдвэр гаргах эрх мэдэл дутагдаж, Засгийн газар, яамдаас асуудлыг, ялангуяа гэрээ хэлэлцээрийг хойшлуулдаг, шуурхай шийдэж өгдөггүйн улмаас хугацаа алдаж, орлогын төлөвлөгөө тасалддаг, ашиггүй ажилладаг байдал байсаар байна.

Мөн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээд нь нээлттэй, ил тод байдал дутагдсанаас хөрөнгийн үр ашиггүй зарцуулалт бий болох, удирдлагын буруу шийдвэрт хариуцлага тооцдоггүй, ашиг сонирхлын зөрчил үүсч, авилга тэлэхэд хүргэж байна. Үүний хамгийн ойрын тод жишээ бол Хөгжлийн банкинд үүсээд буй нөхцөл байдал юм. Аливаа хувийн банк Хөгжлийн банкны хэмжээний муудсан зээлтэй урт удаан хугацаанд яваад байх ямарч боломжгүй байх байсан. Зээлийн олголттой холбоотой зүй ёсны бүхий л шалгуур үзүүлэлтүүд улс төр, танил тал, арын хаалганы дарамтад бүдгэрсэн байсан нь ил болоод байна. Үүний зэрэгцээ хувийн хэвшлийнхэнтэй “өрсөлдөн” нөгөө л төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд хөгжлийн банкнаас чамгүй хэмжээний зээл авсан байгаа нь илэрлээ. Авсан зээл нь бүтэлгүйтсэн нь ч тодорхой болов. Хөгжлийн банкны 1.8 их наяд төгрөгний чанаргүй зээлийн 30 хувь нь төрийн өмчит аж ахуйн нэгжид ноогдож байна.

Иймд үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн боломжит хэсгийнх нь хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр гарган арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөх бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх шаардлага тулгараад байна. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулж олон улсын жишигт хүргэж баймаажин төрийн өмчийн аливаа хулгайгаас сэргийлж, авилгын индекс буурна.

Мөн гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь зүйлийн хэрэгжилтийг гүйцэд хангаж ажиллах шаардлагатай байна. Ингэж хангаж ажиллахыг эрчимжүүлэхэд энэхүү Улсын их хурлын тогтоол чухал нөлөөтэй юм.

Иймээс, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох зайлшгүй шаардлага үүсээд буйг харгалзан “Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсрууллаа.

Энэхүү тогтоолын төсөл нь доорх 5 асуудлын хүрээнд төвлөрсөн болно. Үүнд:

1. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд шинээр байгуулахыг 2022 оны .... сарын ..... өдрөөс эхлэн түр хориглох,
2. Одоо үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг олон нийтийн хяналтад оруулах зорилгоор санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын хөтөлбөрийн 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг хэсэгчлэн эсвэл бүхэлд нь Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөн зохион байгуулах бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх,
3. Гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь хэсгийн заалтын хэрэгжилтийг бүрэн хангаж ажиллах,
4. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг цомхотгон цөөлөх, хувийн хэвшлийн зонхилох байр суурийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн цогц судалгаа, бодлогыг боловсруулах,
5. Энэ тогтоолыг Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулан холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулан шийдвэрлэх

Тогтоолын төсөлд тусгагдсан арга хэмжээг тодорхойлохдоо хэрэгжихүйц бөгөөд хэмжигдэхүйц, бодитой, хэрэгжилтийн цаглабарыг оновчтой тооцсон байх зэрэг төлөвлөлтийн үндсэн шалгуурыг баримталсан. Экспортыг нэмэгдүүлэх замаар улс орны эдийн засгийн суурийг тэлэн ДНБ нэмэгдэхэд түүнд саад болж байгаа хязгаарлагч хүчин зүйлсийг арилгах, төрийн оролцоог бууруулах зорилтыг тус тус харгалзан үзэж тусгалаа.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

2022 оны ... дугаар
сарын...– ны өдөр

Дугаар ...

Улаанбаатар
хот

Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 2 болон 9 дүгээр зүйлийн 5-д заасныг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд шинээр байгуулахыг 2022 оны .... сарын ..... өдрөөс эхлэн түр хориглох,
2. Одоо үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг олон нийтийн хяналтад оруулах зорилгоор санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын хөтөлбөрийн 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааны багцыг хэсэгчлэн болон бүхэлд нь Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөн зохион байгуулах бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх,
3. Гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь хэсгийн заалтын хэрэгжилтийг бүрэн хангаж ажиллах,
4. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг цомхотгон цөөлөх, хувийн хэвшлийн зонхилох байр суурийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн цогц судалгаа, бодлогыг боловсруулан ажиллах,
5. Энэ тогтоолыг Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулан холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулан шийдвэрлэхийг тус тус Монгол Улсын Засгийн газар (Л.Оюун-Эрдэнэ)-т даалгасугай.

Гарын үсэг

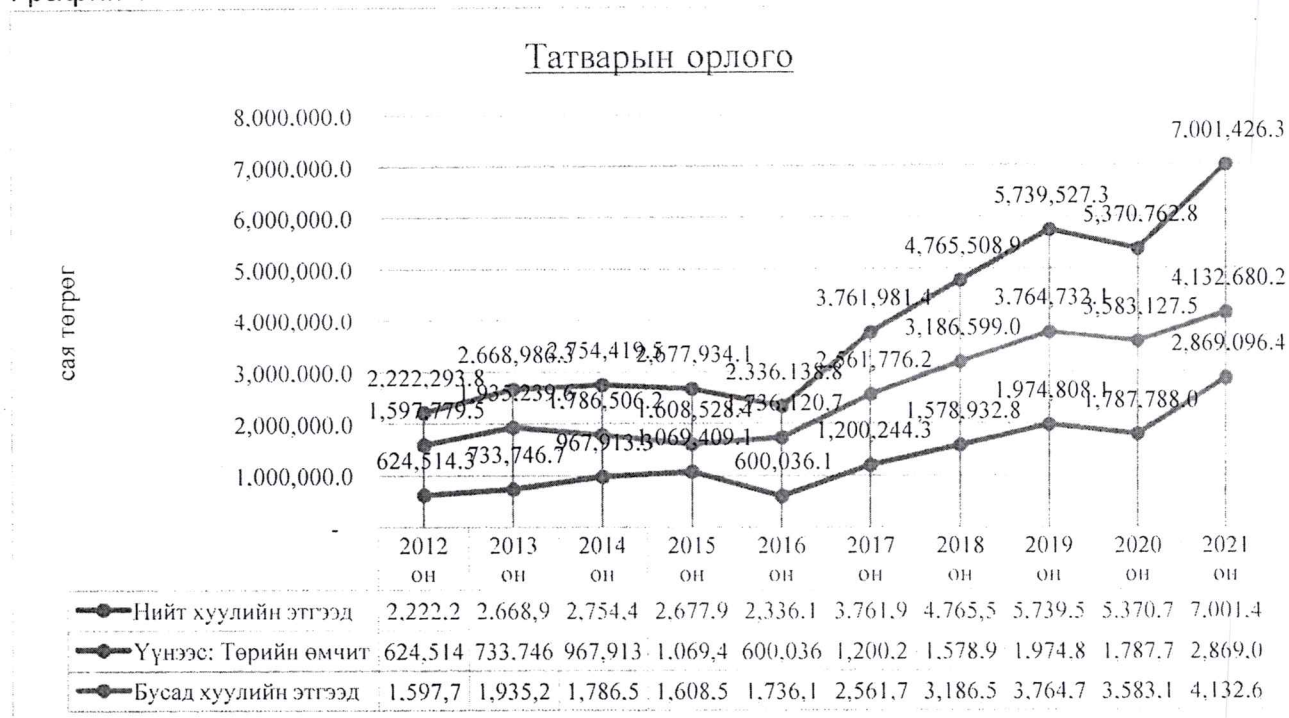
“Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” УИХ-ын тогтоолын төслийн тоон судалгаа

Тогтоолын төсөл, үзэл баримтлалын төслийг боловсруулахдаа Монгол Улсын статистикийн ерөнхий газар, Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын тоон мэдээлэл болон шилэн дансны мэдээлэл дээр үндэслэлээ.

Сүүлийн 10 жилийн дунджаар авч үзвэл Монгол Улсын төсвийн орлогын 82.8 хувийг татварын орлого, татварын орлогын 33 хувийг төрийн болон орон нутгийн өмчийн 107 компани, үйлдвэрийн газар /ТӨААН/ бүрдүүлж байна. Шилэн дансанд нийтдээ төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой 461 компани, үйлдвэрийн газар бүртгэлтэй байдаг бөгөөд үүнээс томоохон 107 компанийн татварын мэдээлэлд үндэслэн тооцооллоо.

График-1

сая.төгрөг

Дээрх графикаас харахад төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой компани, үйлдвэрийн 107 байгууллагын татвар төлөлт 2012 оноос 2015 он хүртэл 41.6 хувь, 2016 оноос 2021 он хүртэл 79.1 хувиар тус тус өссөн байна. Хувийн хэвшлийн болон ТӨААН-ийн татвар төлөлт харьцангуй ижил уялдаатай байгаа боловч 2013-2016 оны хооронд урвуу хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл 2013-2015 онд хувийн хэвшлийн татвар төлөлт буурч байхад ТӨААН-ийн татвар төлбөр өссөн, харин 2015-2016 онд эсрэгээрээ үзүүлэлттэй байна. Хэдийгээр 2015-2016 онд хувийн хэвшлийн татвар төлөлт өссөн боловч нийт татварын орлого нь ТӨААН-тэй адил буурсан байгаа нь хамаарал өндөр байгааг харуулж байна.

Нийт татварын орлого/ТӨААН татвар

сая.төгрөг

2012 он	2013 он	2014 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

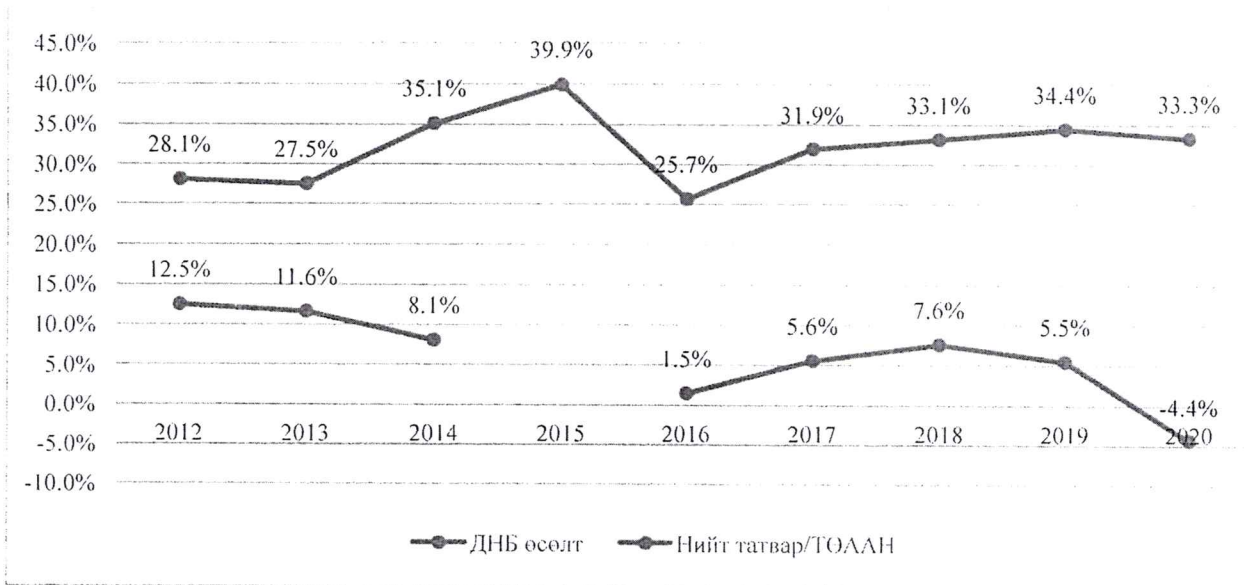

Нийт татварын орлого	2,222,293.8	2,668,986.3	2,754,419.5	2,677,934.1	2,336,138.8	3,761,981.4	4,765,508.9	5,739,527.3	5,370,762.8	7,001,426.3
Төрийн өмчит	624,514.3	733,746.7	967,913.3	1,069,409.1	600,036.1	1,200,244.3	1,578,932.8	1,974,808.1	1,787,788.0	2,869,096.4
Төрийн өмчит %	28.1%	27.5%	35.1%	39.9%	25.7%	31.9%	33.1%	34.4%	33.3%	41.0%

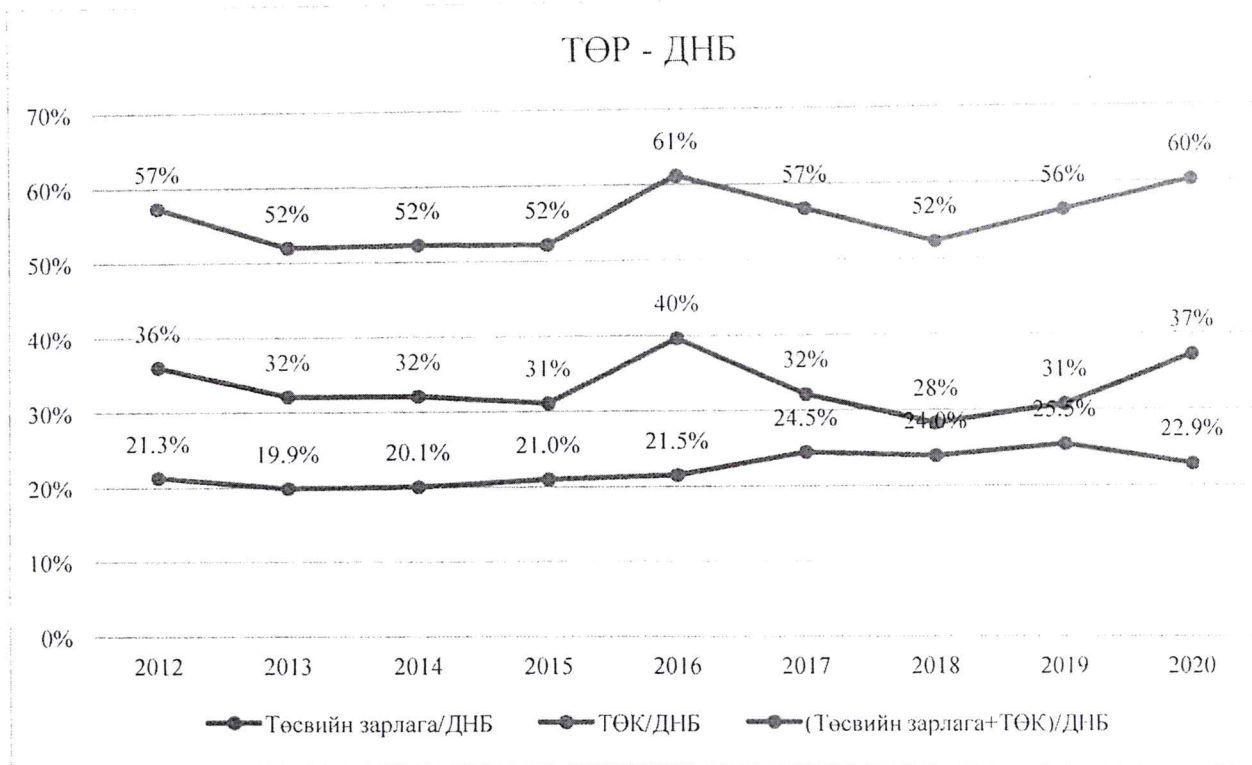
Дээрх хүснэгтээс сүүлийн 10 жилд нийт татварын орлогын хэдэн хувийг ТӨААН бүрдүүлж байгааг харж болно.

Харин 10 жилийн дунджаар авч үзвэл 33 хувийг ТӨААН бүрдүүлж байгаа бөгөөд татварт нөлөөлж буй хувь хэмжээ нь эдийн засгийн өсөлттэй хамаарал багатайг дараах графикаас харж болно.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлт болон ТӨААН-ийн нийт татварын орлогод эзлэх хувь

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд төр шууд бусаар буюу ТӨААН-ээр дамжуулан нийлүүлэлт хийж байгаа хэмжээ нь сүүлийн 9 жилийн дунджаар 22.3 хувь, шууд байдлаар буюу төсвийн зарлагын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь 33.3 хувь байна. Өөрөөр хэлбэл давхардсан тоогоор Төр дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 55.6 хувийг дангаараа бүрдүүлж байна.

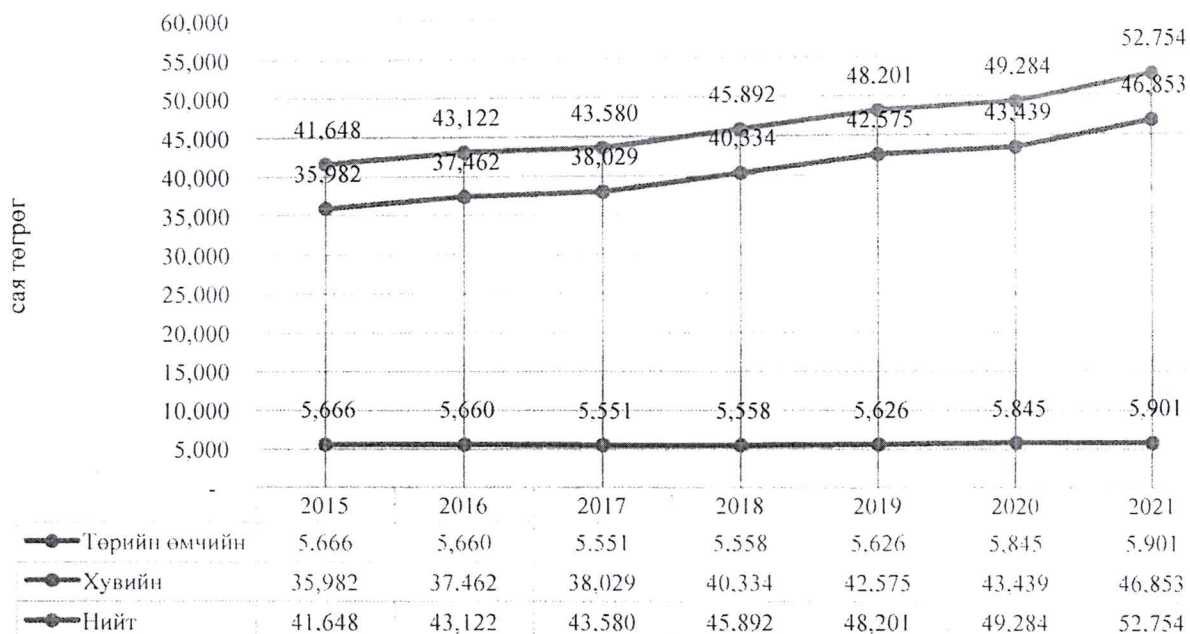
Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч ажил олгогчийн тооноос харахад 2021 оны байдлаар нийт 52754 байгууллага байгаагийн 11.2 хувь буюу 5901 байгууллага нь төрийн болон төрийн оролцоотой байгууллага байна. 2015 онд 5666 байгууллага байсан болн 2021 онд 5901 байгууллага болж 7 жилийн дотор нийт 235 байгууллага шинээр байгуулагджээ. Тухайлбал, 2019 онд 68, 2020 онд 219, 2021 онд 56 байгууллагыг шинээр байгуулсан байна.

7 жилийн математик дунджаар хэлбэл жил бүр 39 байгууллагыг төр шинээр байгуулж байна.

Хувийн хэвшлийн нийгмийн даатгал төлөгч байгууллагын тоо ихсэх нь чөлөөт эдийн засгийн бүтэцтэй улсын хувьд эрүүл, сайн үзүүлэлт бол, жил бүр олон тооны байгууллага шинээр байгуулах замаар төр өөрөө эдийн засгийн хамгийн том оролцогч болж орж ирэх нь маш сөрөг нөлөөлөл үзүүлнэ.

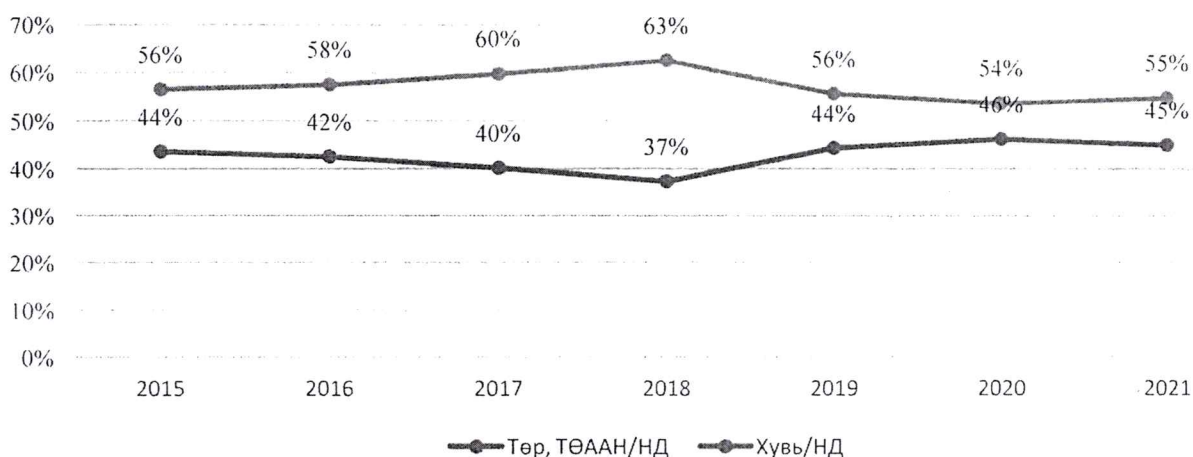
Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч ажил олгогчийн тоо

Дээрх графикт хувийн хэвшлийн тооны өсөлт төрийн байгууллага болон ТӨААН-ийн тооны өсөлтөөс хамаагүй өндөр байгаа мэт боловч нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлт, түүнд эзлэх хувь, хэмжээг харахад эсрэг үр дүнг үзүүлж байна. Энэ нь хувийн хэвшлийн байгууллага олон мэт боловч ажлын байр олноор бий болгох чадамж сул, жижиг бизнес их байгааг харуулж байна. Үүнийг төр, ТӨААН нийт нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч ажил олгогчийн 12 хувь, харин шимтгэл төлөлтөөрөө 45 хувийг эзэлж байгаа байдлаар нотолж болно.

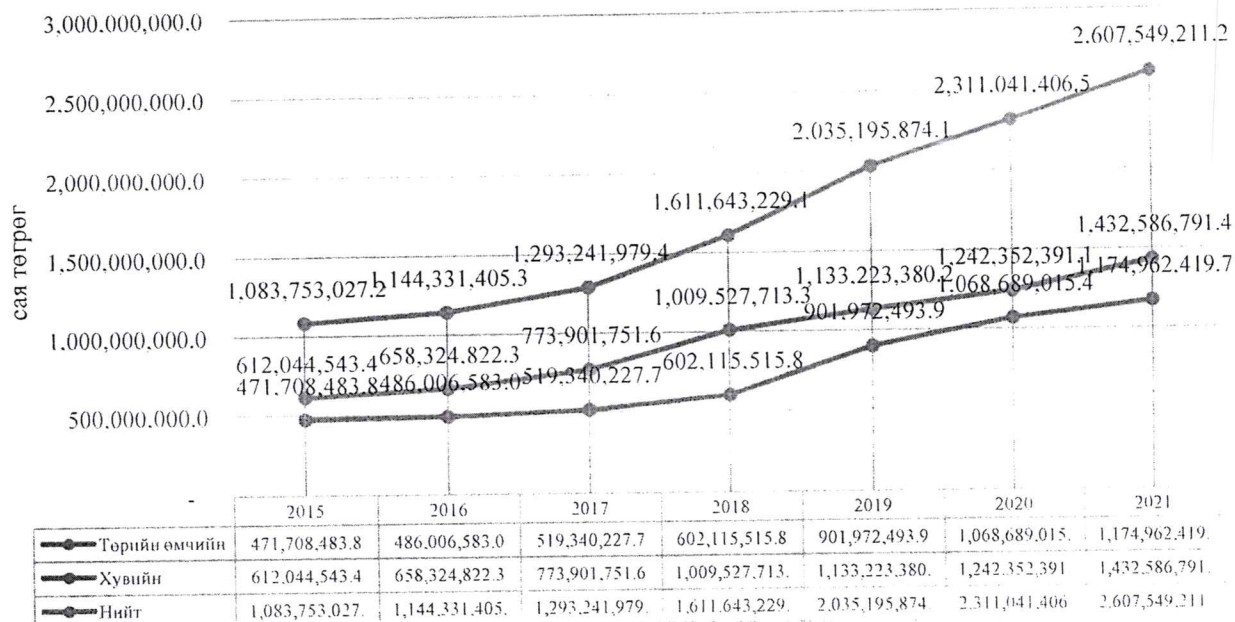
Дараах графикаас нийт нийгмийн даатгалын шимтгэлд хувийн болон төр, ТӨААН-ийн эзлэх хувь хэмжээг харж байна. Харьцаа 2015-2018 оны хооронд харьцангуй холдож, хувийн хэвшлийн хувь өсч байсан боловч 2018 оноос хойш эсрэг үр дүнтэй буюу төр, ТӨААН-ийн эзлэх хувь өссөн байна.

НД шимтгэл төлөлтийн харьцаа, хувиар

Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөлтийг 2015 оны 2021 онтой харьцуулахад төр, ТӨААН-ийн өсөлт 60 хувь, 57.3 хувь тус тус өссөн байна. Өөрөөр хэлбэл төр, ТӨААН-ийн өсөлт нь хувийн хэвшлийн өсөлтийн хурдаас түрүүлж байна. Ажил олгогч, шимтгэл төлөлтийн энэ дүнгээс харахад Монгол Улсын эдийн засгийн бүтэц төрөөс хэт хамааралтай байгаа, хамаарал сүүлийн жилүүдэд тогтмол нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

Нийгмийн даатгалын шимтгэл, ногдуулалтаар , мянган төгрөгөөр

Монгол Улсын эдийн засаг, гадаад валютын нөөц бүрдүүлэлтийн үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг болох экспортын тоон мэдээлэлд төр, ТӨААН-ийн эзлэх хувь маш их, өндөр хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл эдийн засгийн гол үзүүлэлтүүдэд төрийн нөлөө, оролцоо хэт их болсныг харуулж байна. Экспортын 50.7 хувийг төр дангаараа хийж байна. Энэ нь төр, хувийн хэвшилтэй өрсөлдөж гадаад худалдаанд ямар хэмжээнд жин дарсан тоглогч болохыг нотолж байна.

Экспорт

